

NUR DİLVİN ÖZKAN
D1129087

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A1 TÜRK DİLİ VE YAZINI DERSİ UZUN TEZİ

GURBET BUNUN İÇİNDE

Kılavuz Öğretmen: Fatma UĞUR

Öğrencinin Adı: Nur Dilvin

Öğrencinin Soyadı: ÖZKAN

Diploma Numarası: D1129087

Sözcük Sayısı: 3745

Araştırma Sorusu: Refik Halid Karay'ın "Gurbet Hikâyeleri" adlı yapıtındaki "Gözyaşı", "Keklik", "Eskici", "Akrep" ve "Zincir" öykülerinde "gurbet" bir sorunsal olarak nasıl ele alınmıştır?

İÇİNDEKİLER

ÖZ	3
GİRİŞ	4
1. GÖÇ VE ŞİDDET	
a. GÖZYAŞI	4
b. KEKLİK	7
2. GÖÇ VE VATAN ÖZLEMİ	
a. ESKİCİ	8
b. AKREP	10
c. ZİNCİR	12
3. GÖÇ VE YABANCILAŞMA	
a. ESKİCİ	13
b. KEKLİK	14
c. AKREP	14
d. ZİNCİR	15
SONUÇ	16
KAYNAKÇA	18

ÖZ

İnsan, yaşadığı yeri çeşitli nedenlerle değiştirerek "gurbet" kavramını öğrenmiş; yazınsal algısıyla birlikte bunu pek çok filme, romana, şiire konu etmiştir. Refik Halit Karay da "Gurbet Hikayeleri" adlı öykü kitabında yaşadığı yerlerden uzakta tanık olduğu insanları ve olayları ele almış, yapıtında genel insanlık durumu olarak algılanabilecek olguları, sanatçı duyarlılığıyla yansıtmıştır. Yazar, "gurbet" temasını şiddet, yabancılaşma, vatan özlemi ve kaybedilenler üzerinden yansıtmıştır. Tezimi ortaya koyabilmek için yapıtın "**Eskici**", "**Zincir**", "**Gözyaşı**", "**Keklik**", "**Akrep**" öykülerini temel aldım. "Gurbet" teması, daha belirgin ve derinlikli yer aldığı için bu öyküleri seçtim.

Tezimi yukarıda saydığım temalar doğrultusunda düzenlerken her bir öyküyü içeriğine göre sınıfladım. Sonuçta insanın, yaşadığı dünyayı keşfiyle öğrenilen gurbet kavramını; bunun, insanın benliğine etkisini, derinlemesine algılamış oldum.

(112 Sözcük)

GİRİŞ

İnsanlar; avlanmak, daha verimli topraklar bulmak, düşmanlarından korunmak, egemen güçlerin baskısı ve yaşanan savaşlar nedeniyle yer değiştirmek zorunda kalmıştır. İnsan kendisi dışında gelişen koşullara boyun eğmiş, yaşamın getirdiği yenilikleri reddetse de çoğu zaman kabul etmiş; bu da insanlığın ortak yazgısı haline gelmiştir. İçine dâhil olunan yeni uzam zorunlu olarak benimsenmiştir. Yabancılaşma, sığınma, kaçış isteği, eskiye duyulan özlem, değişimler, bu yolda verilen türlü kayıplar; bu gerçekliğin birer sonucu olarak görülmüştür. Tüm bu sorunsallar, Refik Halid Karay'ın "Gurbet Hikâyeleri" adlı yapıtında da görülmektedir. Yazar, öykü kişilerinin farklı uzamlarda yaşadıkları göçü, yabancılaşmayı, vatan özlemini, kayıpları, karşılaştıkları şiddet biçimlerini bu öykülerde anlatıcı öznenin gözlemleri üzerinden belirgin biçimde ele almıştır.

Bu tez çalışmasında sözü edilen sorunsallar için Refik Halid Karay'ın "Gurbet Hikâyeleri" adlı yapıtında yer alan "Eskici", "Zincir", "Gözyaşı", "Keklik", "Akrep" öyküleri esas alınacaktır.

1. GÖÇ VE ŞİDDET

a. Gözyaşı

Refik Halid Karay'ın "Gurbet Hikayeleri" adlı yapıtında şiddet olgusunun en etkin görüldüğü öykülerden biri de "Gözyaşı"dır. Öykü kişisi "Ayşe" Balkan Savaşı'nın insanlık dışı durumuna tanık olmuş, insanlığından uzaklaştığı anları yaşamış bir figürdür. Rumelili olarak tanıtılan "Ayşe", Balkan Harbi sırasında gözü dönmüş düşmanın vahşetinden ve süngüsünden yavrularını korumaya çalışmış, insanî varlığını ve ırzını koruyabilmek için kendini Ortadoğu topraklarında bulmuştur. Ayşe'nin bu topraklara düşme sebebi temelde savaştır. İnsanlar, savaş dönemlerinde güçlü olanın şiddetinden yaşadıkları uzamları değiştirmeye zorlanmışlardır. Öykü figürü Ayşe de düşmandan korunmak, kendini saklayacak yeni uzamlar bulmak için yaşadığı Balkan topraklarından göçü bir zorunluluk olarak görmüştür. Öykü, zamansal olarak Osmanlı Devleti'nin topraklarını parça parça kaybettiği dönem üzerine oturmaktadır ve Balkan devletleri gözü dönmüş bir şekilde Rumeli'nin Müslüman köylerine saldırmaktadır. Yazar dönem olarak yansıttığı gerçeklikleri üç çocuklu bir kadın olan Ayşe üzerinde

aktarıken savaşın insanı insanlığından ne denli uzaklaştırdığını, kendine yabancılaştırdığını, çirkinleştirdiğini yansıtmıştır. Yaşanan savaşın şiddetiyle Ayşe'nin de içinde bulunduğu halk; arkada bıraktıklarını düşünmeden canını kurtarma derdinde olmuştur. Can kaygısı içinde yitirilen mülkiyet, hayvanlar, para, kısacası hayat, geride bırakılmıştır. *"Bu gelen o zamanki düşman din ve ırz düşmanıdır da... Müslüman erkeği süngüleyecek ve Müslüman kadını kirletecek. Bütün köy halkı mal, mülk ne varsa bırakıp kaçmaya karar veriyor..."* (Karay 42)

Öyküye yansıyan kargaşada, yitirilen sadece maddiyat değildir. Ayşe; gençliğini, yavrularının cansız bedenlerini, ait olduğu, memleketim dediği Rumeli topraklarında bırakmak zorunda kalmıştır. Memleketinden uzakta, bilmediği, yepyeni bir uzamda barınma mücadelesi vermektedir. Bir kadın, bir anne olarak yaşananların yarattığı şiddetin etkisi altında ezilmiş; tüm bu zalimlikler, yaşanan acılar, Ayşe'nin fiziğine de yansımıştır. Öyküde Ayşe'nin tensel özellikleri esenliksiz sıfatlarla çizilmiş, varılan yeni uzama ulaşma ve alışma sürecinde geçen yılların deneyimleri yüzüne yansımış, parlak gözleri solmuş, saçları matlaşmıştır.

"Anlıyor ki vaktiyle sarışın imiş, mavi gözlü imiş. Şimdi saçlar küçük aktar dükkanı bebeklerinin ne kıla, ne de ota benzeyen, dokunsanız hisırdayacağını sandığınız cansız, kuru, soluk rengini, şeklini almış. Gözleri eski şekerlenmiş şuruplar kadar donuk, fersiz, katı, suyu çekilmiş... Dibe çökmüş bir gam tortusu. Bu kadar kuru, kabuğa benzeyen göze hiç rastlamamıştı." (Karay 42)

Ayşe'nin yaşadıkları; insanlık dışı tutum ve şiddetin korunmasız insanlar üzerinde yarattığı etkiye örnek oluşturmaktadır. Yaşanan acıların sebebi farklılık gösterse de gözyaşları hep aynıdır; çünkü savaşın şiddeti, yıkıcı gücü ve ezen tavrı evrenselidir.

*"İnsanların,
yüzlerinin ve gözlerinin rengi
başka başka da olsa,
gözyaşlarının rengi hep aynıdır."*^[1]

Öyküde savaşın izleri Ayşe üzerinden yansıtılmış gibi gözükse de şiddetin etkisiyle kaçan halkın acıklı görüntüleriyle bu evrensel temanın içi doldurulmuştur. *"Islak gece içinde, sırlıklam bir kabile, kimi yaya, kimi atla koşuyor, kaçıyor. Öndeki ümit, ordumuza yetişmek, arkadaki korku düşman ordularına çiğnenmek!"* (Karay 43) Tüm köy halkı, aynı esenliksiz şartlar altında, var oldukları uzamları terk etmişlerdir.

^[1] Üstün Dökmen'in "Tanışma" şiirinden alınmıştır.

Savaş görmüş, savaşın şiddetinden canı yanmış bir kadın, bir anne olarak Ayşe'nin yitirdikleri sadece mal varlığı, memleket toprakları, gençliği değildir. O bir anne olarak yavrularını savaşın çamurlaştırdığı bir yolda, şartların dayattığı zorunluluklara karşı savaşırken kaybetmiştir. Bir kadın olarak o, annelik içgüdülerini kaybetmiş, hayvanlaşmış, doğasına yabancılaştırılmıştır. Cephede verilen savaşın yanında Ayşe de bireysel olarak kötü hava şartlarına karşı fiziksel direnç göstermiş; ruhsal olarak da bilincini sonuna kadar zorlamış, çabalamıştır. Düşmana rastlamamak için üç çocuğuyla can kaygısı içinde kaçarken, üç çocuğunun ağırlını götürebildiği kadar taşımış bir anne olarak çok keskin kararlar almak zorunda kalmıştır. Öyle ki çocuklarının en küçüğünü bu yolda feda etmeyi yerinde bulmuştur.

Savaş gibi zalim bir olgu sonucu kendine yabancılaşan, annelik içgüdülerine tam anlamıyla sahip çıkamayan Ayşe, yine de bir anne olarak buna cesaret edememiş; yükünün hafiflemesini, kurtulabilmeyi o kadar güçlü dilemiştir ki sonunda koşullara ve doğaya yenilmiş, yavrularını birer birer kaybetmiştir.

"Ayşe, yavrularına sarılarak ölmeyi, artık, atın ve kendisinin kudretsizliğine bakarak fena bulmaktadır... Zira durmadan ilerleyen felaketin kfilesinden ayrı düşmek Ayşe'ye hepsinden daha korkunç geliyor... İkisini olsun kurtarmak için birini feda etmek, hafiflemek lazımdır... Ananın bir ümidi budur: Yaşamadığını anlayarak, azapsız, kundağı bir tarafa, en az çamurlu, en az bataklık yere bırakıvermek..." (Karay 44)

Ayşe'nin bırakmak istediği Osman, henüz bebektir. Bebek olması, onun masumiyet simgesi olarak görülmesi için yeterli bir sebeptir. Ancak Ayşe, haşın koşullara direnip hayatta kalabilmek için çocuklarından birini bırakmayı seçmiştir. Savaşın şiddetini masum insanlar üzerinde uygulamaktan çekinmeyen güçlülerin, masumiyetlerini kaybetmiş olmaları ya da bu duyguları yokmuş gibi davranmaları ile Ayşe'nin doğaya bırakacağı ilk çocuğa bebekten başlaması arasında ortaklık bulunmaktadır.

Ayşe, öyküde anlatıcı öznenin arkadaşının yanında çalışan kadın olarak tanımlanmıştır. Önceleri bu adam Ayşe'den pek hoşlanmamış, onu kovmayı düşünmüş ancak Ayşe'nin yaşadıklarından, başından geçenlerden etkilendiği için kovmaktan vazgeçmiştir. Bu kişi, insanın savaş gibi insanlık durumlarının en

şiddetlisine karşı tepkisini Ayşe'ye acıyarak, onu korumaya çalışarak, ona saygı duyarak ortaya koymuştur.

b. Keklik

Doğurganlık; kadına doğanın bütün özellikleriyle birlikte bereket, bolluk, yoktan var etme gibi özellikler de bağışlamıştır. Bütün bunların yanında kimi coğrafyalarda da kadın, hem ruhsal hem de fiziksel olarak sömürülmekten kendini koruyamamıştır. Bunun temel nedeni kadına bir insan olarak değil, bir cins olarak bakılmasıdır. Kadınların doğalarında var olan dişil özellikler sömürüyü doğal kıldığı için kadına yakıştırılan ahlaksal sıfatlar çok fazladır. Bu öyle bir noktaya varmıştır ki yakıştırmalar, olmayan bedenler üzerinden bile yapılabilmektedir. "Keklik" adlı öyküde de bu durum çığırtağan kuş üzerinden somutlaştırılmıştır. Yazar, kadın sömürüsüne insan yetisi olmayan bir kuş, keklik, üzerinden yaklaşmış, konunun evrenselliğine dikkat çekmiştir. Sömürü şiddeti besleyen bir unsur olduğu için bu öyküye yansıyan gerçeklik de şiddetin bir yansıması olarak ele alınmıştır.

"Dişi hâlâ ötüyordu; daha keyifli ötüyordu; kıkır kıkır, kıvrak kıvrak, neşeden katılarak, zevkten taşarak ötüyordu. İşte o zaman müthiş bir şey gördüm: Ortada üçüncü bir keklik vardı; bu keklik kavga sırasında gelmişti, tüfeğin patladığını işitmiş, kuşların vurulduğunu görmüştü. İşte bu keklik ölüm tehlikesini hiçe sayarak pençeleri üzerinde yükselmiş, göğsünü dikmiş, dişinin gizlendiği çalılığa doğru, o kahpe sesine doğru, önüne geçemeyeceği bir cinsiyet hırsıyla pervasız yürüyordu." (Karay 50)

Öyküde çığırtağan kuşuna kadınsı özellikler yüklenmiş; bir hayvan, duruş ve eylemlerinde gözlemlenenler sonucunda kadın cinsiyle özdeşleştirilmiştir. "*Çığırtağanın adını Nazlı koydum... Bir zamanlar keklik sekişli bir Nazlı da benim ve benim gibi bir çok delikanlıların canını yakmıştı.*" (Karay 48)

Öykülenmiş av sahnesinde bile kadın sömürüsü yapan bu zihniyet, yaşananlara bağlı olarak çığırtağana eski gözdesinin adını vermiş, böylece kuşa kimlik kazandırmıştır. Eskiden tam anlamıyla sahip olamadığı için bilinçaltına yerleştirdiği sevgiliye duyulanlar, minik bir kuşun bedeni üzerinden yansıtılmıştır.

Üzeri açılan kuş, önce silkinir, kabarrır. Yolu gözlenen av, o değildir; ancak av nesnesi olarak zaten avlanmıştır. Kuş, kafese kapatılmıştır. Yerine konar konmaz görevinin

gerektirdiği pozisyonu alan çığırkan, artık av için hazırdır. Kadınlaştırılmış olan bu dişi kuş, görevini yerine getirmektedir.

Dişi keklığın her ötüşünde başına üşüşen diğer keklıklar ise erkektir. Dişi kuşun mükemmel sesini duyan ve kendini buna kaptıran keklıklar birer birer hedef olmaktadır. Kadın olarak algılanan çığırkan, onun için gözünü kırpmadan canını verebilecek erkekleri başına toplamaktadır. Dişi çığırkanın sesine gelen keklıkların durumu, anlatıcı öznenin gözünde oldukça övülesi, mertçe bir durum olarak yansıtılmaktadır. Sesin sahibi kuş ise "kahpe" sıfatıyla betimlenmiştir. Erkek keklığın cinsiyet hırsına bürünmesi doğası gereği hoş karşılanırken dişinin ötüşü doğası gereği olması gerekenin dışında yansıtılmıştır. Dişi cinsi öne çıkaran çağrışımlar, kadın sömürüsü şiddet içermektedir. Dişi cinsin sömürüye açık durumu ve yarattığı çağrışımlar, av unsuruyla ilişkilendirilmektedir.

"Dişi davetine can atan iri bir keklık çalılardan arasından önümüze çıkıvermişti. Bana hırsından gerilmiş gibi göründü; pençelerin üzerinde yürüyordu; sese doğru giderken cakalı, hovarda, haşarı bir hali vardı. Ne zarif, ne mert, ne dinç bir kuştı; her tarafından hayat taşıyordu." (Karay 49)

Öyküye yansıyan Halep uzamında keklıkların gönül eğlendirmek için öldürülmesi de öyküde şiddet unsurunun bir yansımasıdır. Kuşların kafes içindeki halleri de zaten bir şiddet uygulamasıdır. Doğasını en özgürce ifade etme şansı olan çığırkan kuşu bile kafeslenmiş, sesini kullanmak zorunda bırakılmıştır. Keklikler dürtülerine kulak vererek arzunun yolundan gitmekte, bunun cezası olarak da birer birer avlanmaktadır.

Öyküde hayvanlara kişilik özelliği verilmiş, kadın sömürüsü bu durum üzerinden anlatılmıştır. Av sonunda av şöleni sunan Hacı Ağa, çığırkan kuşuyla övünmektedir. Çığırkan kuş dişilik görevini yerine getirmiş, sahibine başına toplanan erkek kuşları armağan etmiştir.

2. GÖÇ VE VATAN ÖZLEMİ

a. Eskici

Refik Halid Karay'ın "Eskici" adlı öyküsünde Hasan için göç, zorundalıklardan doğmuştur. Göçün sebebi: Kimsesizliktir. Onun sorumluluğundan kaçan komşuları

tarafından büyük bir iç ferahlığıyla halasının yanına gönderilmiştir. Eskici ise "cehennemin bucağı" olan bu topraklara isteyerek, bilerek; ancak çaresizlikten kaçmıştır. Eskicinin göç sebebi: İşlediği suçun getireceği cezalardan kaçmaktır. Ceza görmektense yaşadığı yerleri bırakmış, özlem içinde yaşamayı tercih etmiştir.

Öykü kurgusunda yetim kalan Hasan, Filistin gibi hiç bilmediği bir coğrafyada yaşamak zorunda bırakılmıştır. Yakınları küçük Hasan'ın Filistin'de halasının yanında daha iyi olanaklar içinde yaşayacağına inandıkları için ona böyle bir kaderi uygun görmüşlerdir. Yetim kalmasıyla doğan bu zorunlu göç, Hasan için coğrafya değişimi ile başlamıştır. İstanbul'un esenlikli havasından çöllerin kızgınlığına akan bu yolculukta köpüklü sulardan portakal bahçelerine ve zeytinliklere; keçilerin otladığı yamaçlardan ıssız bir araziye kadar pek çok dış uzama tanıklık etmiştir. Bindiği vagonun camından dışarıya bakan Hasan, dış uzamın hiç bilmediği görüntüsüyle karşılaşır. Bu topraklar ona oldukça yeni ve yabancıdır.

"Bunlar da bitti; göz alabildiğine uzanan bir düzlüğe çıkmışlardı; ne ağaç vardı, ne dere ne ev! Yalnız ara sıra kocaman kocaman hayvanlara rast geliyorlardı; çok uzun bacaklı, çok uzun boylu, sırtları kabarık, kambur hayvanlar trene bakmıyorlardı bile... Çok sabretti, dayanamadı, yanındaki askere parmağıyla göstererek sordu; o güldü: 'Gemel! Gemel!' dedi." (Karay 15)

Hasan; halasının yeni yeni alışmaya çalıştığı evinin avlusuna ayakkabı tamircisi olarak gelen, öyküye de adı verilen "Eskici"yle ilginç bir tanışma yaşamıştır. Avluda çalışırken onun eylemlerinden etkilenen Hasan, gözünü Eskici'den alamamış, onu İstanbul'da gördüğü bir maymuna benzetmiştir. Hasan, tamircinin ağzına doldurduğu çivilerin yanaklarına batmamasına şaşırılmış ve o güne kadar kullanmadığı dilini farkında olmadan konuşmuştur. Hayret içindeki Eskici de ona Türkçe cevap vermiştir. Onca zamandan sonra kendi ana dilinde konuşan birini bulmuş olmak, ikisi için de mucizevi görünmüş, dil ortaklığında birbirlerinden düşünilemeyecek kadar etkilenmişlerdir. *"Bir aralık nerede kimlerle olduğunu keyfinden unuttu, dalgınlığından ana diliyle sordu. 'Çiviler ağzına batmaz mı senin?' Eskici başını hayretle işinden kaldırdı. Uzun uzun Hasan'ın yüzüne baktı: 'Türk çocuğu musun be?'" (Karay 17)*

Hasan'ın dilini kullanmadığı için yaşadığı yalnızlık ve yabancılık bir an sona ermiş; o, aylar sonra hiç tanımadığı birinin ağzından çıkan Türkçe sözcüklerle mest olmuştur.

Altı aydır susarak, kimselerle konuşmayarak gösterdiği direnişi sona ermiştir. Vatan özlemi birbirini hiç tanımayan bu iki insanı yakınlaştırmıştır. Hasan'ın gözünde Eskici yaptığı işin görüntüsü ötesinde bir önem kazanmıştır. Türkçe konuşmaktadır. Ortak sorunsalda buluşan bu iki insan topraklarına, dillerine duydukları özlemde vatanlarından gelen esintileri bulmuşlardır. Hasan büyük bir şevkle konuşmuş, Eskici işini ağırdan alarak onu dinlemiştir. Ana dilleri Türkçe, onların vatanlarına ve geçmişlerine duydukları özlemin en somut hali olmuştur, çünkü dil, o toprakların en saf halinden doğmuştur.

Hasan, canlı öğeler açısından kayıp kavramının içeriğini anne ve babası ile doldurmuştur. Dış koşulların doğurduğu zorundalıklar birbiriyle yaşları tutmayan, konuları farklı bu insanları ortak özelemlerde buluşturmuştur, çünkü ikisi de alışık oldukları doğal uzamlarından koparılmış, ikisi de uzamlarını yitirmiştir. Vatan toprağından uzakta, anadillerini azınlık boyutunda yaşamaktadırlar. *"...artık erişemeyeceği yurdunun bir deresini, bir rüzgarını, bir türküsünü, dinliyormuş gibi hem zevkli, hem yaşlı dinliyordu; geçmiş günleri, kaybettiği yerleri düşünerek benliği sarsıla sarsıla dinliyordu."* (Karay 18)

Avludaki işini bitiren Eskici, toparlanmaya başlayıp gidecekken bir daha Türkçe konuşacak kimseyi bulamamaktan korkan Hasan, memleketlisi Eskici'nin gidişi karşısında hıçkıra kıkıra ağlamaya başlamıştır. Özlediği topraklardan uzak, uzun zamandır duymadığı, konuşmadığı ana dili, belki de yitirdiği ailesi ile tek bağı olan, anlam yüklediği Eskici de gideceği için üzgündür. Geçmişini kaybetmekten korkan Hasan, uzun zamandır sürdürdüğü sessiz protestosunu gözyaşlarıyla sesli bir isyan haline getirmiştir. Onun samimi ve ılık ağlayışı, Arabistan çöllerinde yüreği nasırlaştırmış Eskici'yi biraz da olsa çözmüştür. Biraz yaşadıklarıyla biraz da iklim etkisiyle katılaştırmış bu adam da vatanından gelen bu çocuğun yarattığı esintiyle serin serin ağlamıştır.

b. Akrep

"Akrep" adlı öyküde Ortadoğu'da gurbet hasreti çeken öykü kişisi, memleket özlemi içinde, duyularını kullanarak önceleri gözlemlendiği ve bildiği İstanbul'u betimlemiştir. Betimlemede sokakları temiz, ulaşım araçları oldukça modern koşullarda bir İstanbul çizilmiştir. İstanbul'un sert rüzgarları bile meltem havasındadır; Boğaz ve gemileri

ahenk içindedir; oldukça güzel, tatlı dilli kadınlar vardır. İdealize edilmiş bu İstanbul tablosu, vatan toprağından ayrı kalma ile gelen özlemin bir uzantısıdır.

"İstanbul'dan bahsedecektik. Uzakta kalanlar için İstanbul'un kaldırımları bozuk değildir, sokaklarda çamur ve süprüntü yoktur; tramvaylarda ve vapurlarda azap çekilmez. Musluklardan Terkos yerine kevser akar, sersemletici lodos ılık bir buse, dişleyici poyrazı bir serin nefestir. Bilhassa çölde onu konuşurken hep beyaz yelkenlerin kayıp gittiği şurup renkli denizler, avize gibi şıkırdayan pınarlar, ağızlarından şekerleme kadar tatlı sözler dökülen kızlar görürsünüz." (Karay 51)

Gurbet, ait olunulan ya da öyle hissedilen uzamın fiziksel olarak dışında olma durumudur. Yabancı bir memlekette, gurbet hali bu öyküde de olduğu gibi çoğu zaman bireysel hissedilen bir duygudur ve beraberinde yalnızlaşma olgusunu getirmektedir. Bu yalnızlık duygusuyla kişi, ait olunulan aynı topraklardan bir başkasına rastladığında, özlemini dile getirme yolu olarak o diyarlar hakkında konuşmayı seçer. Öykü kişinin İstanbul'da aynı dönemde hukuk okuduğu eski bir arkadaşı da İstanbul'un saatler uzağında, çöl iklimindeki Ortadoğu topraklarında hasret duyulan memleketten, İstanbul'dan, söz ederek bu çizgiyi takip etmektedir. Öyküde Doğu toplumlarının olası esenliksiz koşulları içinde, vatanlarını özleyen bu iki insanın, İstanbul gibi bir şehri idealize edilip övmeleri doğal bir duygu olarak yansıtılmıştır.

Öykü kişisi de gurbet hasreti nedeniyle üzerine sinmiş yalnızlığından kurtulma, ortamı gezme ve tanıma şansını arkadaşı aracılığıyla yakalamıştır. Yazar, öykü kişisine gözlem yapma sorumluluğunu yüklemiştir; öykü kişinin gözlemleri, anlatılanlarda mevcut farklılıkları ortaya koymak için kullanılmıştır.

Gurbet, öyküde ait olunulan ana uzamın sınırları dışında kalmak olarak tanımlanmıştır. Fiziksel olarak orada bulunamama, kimi zaman fiziksel olarak var olunan yeni uzamda aidiyetsizliğe kimi zaman da içe kapanmaya dönüşmüştür.

"Yabancı memleketlerde bir kasabaya sokulup uzun müddet yaşamaktaki azabın ne olduğunu bilir misiniz? Beş on gün çarşı sokak gezdikten sonra, tanıdık çehre, alışabileceğiniz yer bulamamaktan bezer, odanıza girer, yalnızlığın içine sinersiniz."

Çam dallarında sallanan bir tırtıl torbası gibi kafanızın içi mütemadiyen, gece gündüz kıvrılıp bükülen soğuk temaslı düşüncelerle dolu, hareketli, ağır, yüklüdür.

Can sıkıntısının bir sesi vardır; bunu ancak, böyle bir zamanda, o gurbet odasında duyarsınız: Eski mobilyaların tahtalarını dişleyen gizli kurtların biteviye çıkardığı kemirici, işleyici ses..." (Karay 37)

c. Zincir

"Zincir" öyküsünün giriş bölümünde kendini yabancı hissettiği topraklarda yaşamının gerektirdiği bir çıkış kapısına sığınma isteğinden söz edilmektedir. Öykü kişisi, gurbet hasretini içinde duyumsamaktadır. *"Ben çökmek için köşe penceresinden ayrılmazdım; köşe penceresinden dünyayı seyrederdim."* (Karay 37) Ancak o, kurtuluş yolunu bulmuş bir adamdır. Hasretini aza indirmek için sıkıntısını bastırmak için pencereden dışarıyı izlemek gibi kendine yeni bir uğraş bulmuştur. Görülen kareden bütün insanlığa vurgu yapılması, dünyanın her yanında bunun benzerlerinin yaşandığı gerçekliği de dikkat çekicidir. Gurbet, gurbet hasreti, çekilen ruhsal acı ve yalnızlığın dindirilmesi için çözüm yolları arayışı, insanlığın ortak sorunsallarındandır.

Öykü kişisi pencere kenarında oturarak dışarıyı, geleni geçeni izleyip, olaylara tanıklık etmektedir. Gurbetteki öykü kişisi için pencere; dışarıya açılan, sözde bir uzam değişikliği yaratan, meşgale sağlayarak az da olsa yalnızlık bastırıcı ilaç gibi yansıtılmıştır. Fiziksel açıdan mevcut olunan yabancı toprakların tanınacak, gidilecek, gezilecek turistik bir yanı kalmadığından öykü kişisi, zaman geçirebilme çabası içinde penceresi önünden geçenleri takibe başlar. Pencere onun için sadece birkaç sokağa açılan bir geçidi ifade etmez. O sokaklar da sadece o yöreden değil, dünya coğrafyasından insan manzaraları sunacak kadar genel yansıtılmaktadır. *"Köşe penceresini, işte, ben bu itibarla insan çevresinin bir damlası üstüne çevrilmiş bir mikroskop camı sayarım."* (Karay 38)

Pencere, gurbet hasreti çeken öykü kişisi veya yazarın iç dünyası için bir çeşit kaçış ögesidir. Bu durum, içinde bulunulan durumdan bir süreliğine de olsa uzaklaşma isteğinden doğmuştur. Pencere unsuru, ruhsal gerçeklikten kaçışın somutlaştırılmış örneğidir. Bu durumu sembolize eden bir başka varlık ise karşı komşunun buldok cinsi aksi ve çirkin köpeğidir. Daima zinciriyle var olmuş olan bu asi köpek, bir gün

amacına ulaşmıştır ve zincirini kopararak sahibinin ona tanıdığı sınırlardan daha geniş bir özgürlük alanına kavuşmuştur.

Öyküde değişim, gerek öykü kişisi gerek Juju gerekse Senegalli zenci nefer için uzamla başlamıştır. Gurbet hasreti de uzamsal değişimin sonuçlarındandır. Öykü kişisi, bu değişimin esenliksiz etkilerinden korunabilmek için kendine uğraşlar bulma yoluna gitmiş, Juju ise uzamsal değişime tepki olarak durulmuştur. Her iki figür de kabullenmişlik içindedir. Juju, sahibine boyun eğer gibi gözüke de bu, ona dayatılan koşulların sonucudur. Öyle ki artık zincirsiz dolaşmakta, sahibinin ayakları dibinden ayrılmamaktadır. Öykü kişisi ise çürüyüp çökmek, vatan toprağından ayrı düşmenin getirdiği özlem ve yalnızlıktan korunmak için pencere kenarı alışkanlığı edinmiştir.

3. GÖÇ VE YABANCILAŞMA

a. Eskici

“Eskici” adlı öyküde kıtalar arası uzam değişikliği, en büyük etkisini dil üzerinde göstermiştir. Coğrafya değiştikçe dildeki değişimi fark eden öykü kişisi Hasan, önceleri buna bir şekilde uyum sağlamaya çalışıp özellikle vapurda eğleniyormuş gibi gözüke de sonraları bu acımasız değişimden oldukça sarsılır. *"Artık ana dili büsbütün işitilmez olmuştu. Hasan köşeye büzüldü; bir şeyler soran olsa da susuyordu, yanakları pençe pençe, al al olarak susuyordu."* (Karay 15) Bilinmezliğe giderken duyduğu bu korku, Hasan'ı sindirmiş, altı aylık bir suskunluğa götürmüştür.

Hasan, yeni coğrafyada ana dil dışında pek çok duruma uyum sağlamıştır. Kabullenmişlik, Hasan'da boyun eğiş olarak kendini gösterir. Pek çok fiziksel unsur onun için yenidir; ancak alışılması kolaydır. Trenden inerken onu göğsüne bastıran kadın ne annesi gibidir görünüşte, ne de onu tuhaf kokan, fazla yumuşak, cansız göğüslerine annesi gibi bastırır; Hasan'ı bağına basacak kadın değişmiştir. Halasını annesiyle karşılaştırmak belki de onun bilmediği bir uzam içinde, alışık olmadığı insanlar arasında eskiye duyduğu özlemin sonucudur. Hasan Filistin'de farklı giyinmiş çocuklarla karşılaşmıştır. Daha sonraları ise onlar gibi giyinip onlar gibi yemek yemeye başlamış, ama asla onlar gibi konuşmamıştır.

Hasan'ın benimsemiş gibi gözüktüğü bu sessiz boyun eğiş, değişen ana dili söz konusu olunca bir reddediş halini almış, sessiz bir protestoya dönüşmüştür. *"Anlamaya başladığı Arapçayı, küçücük kafasında beliren bir inatla konuşmayarak sustu. Daha büyük bir tehlikeden korkarak deniz altında nefes almamaya çalışan bir adam gibi tıkandığını duyuyordu, gene susuyordu."* (Karay 16) Hasan her ne kadar beş yaşında olup kendi kararlarını kendi belirleyecek, durumunu kendi seçecek güce ve yaşa sahip olmasa da büyük bir olgunluk ve sükunet içinde direnme göstermiştir. Değişen kılık kıyafete, yemek yeme biçimlerine, tandır ekmeğine alışan Hasan, aynı kabullenışı, bir ayakkabı tamircisiyle karşılaşana kadar ana dilinin yitişi karşısında göstermiş, tepkisini olanakları dahilinde her şeye rağmen susarak göstermiştir.

b. Keklik

"Keklik" adlı öyküde fiziksel olarak uzam değişikliği sonucu yalnızlaşan öykü kişisi, kendine yabancılaşmıştır. *"...Hacı Ağa ile uşaklarına karşı merhametli, muhabbetli, muhallebici, İstanbul çocuğu görünmekten utanıyor..."* (Karay 49) Av onun için oldukça uzak bir uğraşken bulunduğu yeni coğrafyada tutunabilmek, alay konusu olmamak için Hacı Ağa'nın av teklifini kabul etmiştir. Hacı Ağa köyün zenginlerindedir. Feodal yapının saltanatını sürdürdüğü topraklarda, bu adam için avlanmak oldukça zevkli bir uğraş olmuştur ve sınıf farkı varlığını pek çok ortamda hissettirmektedir. *"Bu böyle bildiğin keklik avı değil... Bir "mahfazalı" yere oturacaksın, kuşlar takım takım senin önüne gelecek, atacaksın. Uşak avı mı sanıyorsun? Paşa avı!"* (Karay 47) Avı bile sosyal statüye göre sınıflandıran Hacı Ağa için öldürmek eylemi de kolay ve zahmetsiz yoldan yapılmalıdır.

c. Akrep

"Akrep" adlı öyküde bir aşiret şeyhinin verdiği ziyafette yaşananlar bir insanda bulunması gereken özelliklerin tamamen dışındadır. Esenliksiz bir atmosferde anlatılmıştır.

"Yere sıralanmış kocaman lengerlerdeki kösele renkli, yarı çığ, kızgın kokulu ve ekşi deve etlerini; kirli entarili donsuz Bedeviler bir akbaba sürüsü gibi saldırıyorlar, öyle, didikleyerek, bizi tiksindirerek yiyorlardı. Kuzular ise güzel postlarından sıyrılinca demin, kırdaki o iştah verici tombulluklarını, temizliklerini

kaybediyorlar, kaynamaktan etleri kemiklerinden ayrılmış, yağları deşilmiş, çirkin bir şekle girerek el sürmeden öğürtü veriyorlardı.”
(Karay 52)

İğrendirici özelliklerle dolu bu görüntü, geri kalmışlığın bir uzantısı olarak nitelendirilmektedir. Bunlar kapalı bir toplumda rastlanabilecek sahnelerdir. Pislik, yoksulluk ve bilgisizliğin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Öyküde esenliksiz “Şarklılık” özellikleri, “Ebu Akrep” tiplemesi üzerinden yansıtılmaktadır. Öyküde yer alan betimlemelerin çoğu, uygarlığın dışında kalan bu yaşam biçimlerini, Doğu toplumlarında görülmesi olası davranış biçimlerini ortaya koymaktadır. Gözlem yapmak ve farklılığı ortaya koymakla görevlendirilmiş öykü kişisi de bu farklılıkların ayırımında, bir karşılaştırma yapma zorunluluğu içindedir. Mide bulandırıcı ziyafet tablosundan sonra İstanbul’un idealize edilmiş hali, uygarlığın somut biçimi olarak gösterilmektedir.

Akrep, yazar tarafından insan dışı, canlı bir unsur olarak özellikle seçilmiştir. *“Akrepler, muhakkak çıplak ten üzerinde kıvıl kıvıl, alıştıkları yerleri arıyorlardı.”* (Karay 53) Bir akrep bile hayvansal içgüdüleriyle alışık olduğu yeri ararken medeniyetten uzak bu uzamda öykü kişinin memleketine özlem duyması kaçınılmazdır. Ebu Akrep, akreplerini bu koşullara onların doğasını hiçe sayarak alıştırmış; akrepler bu adamın sapkın zevkleri için evcilleştirilmiştir. Hatta Ebu Akrep’i sokan akrep kendi zehriyle ölmüştür. Olmaması beklenen bu durum da, koşullara uyum sağlayamayan, belki de gurbet hasretine katlanamayan, zorunluluklara itaatsizlik eden bireylerin, bir başka canlı varlık üzerinden somutlaştırıldığını göstermektedir.

d. Zincir

Uyumlaşma da yabancılaşma gibi başka bir uzama alışmada bir süreç ve sonuçtur. “Zincir” adlı öyküde de Juju’nun durumu bir tür yabancılaşma örneğidir ve Juju, doğası dışında davranmaya zorlanmaktadır. Köpek, yazar tarafından insan dışı bir canlı olarak özellikle seçilmiştir; saldırgan, düşmana karşı kullanılan, güvenlik alanı sağlayan bu hayvan, doğasına yabancılaşarak insanın hizmeti için evcilleştirilmiştir. Özüne dönmeye kalktığında elindekileri de kaybetmesi insanın geliştikçe kendine yabancılaştırılmasına gönderme niteliğindedir.

Zincirinden kaçmak için yanıp tutuşan, zapt etmesi imkansız, aşırı hareketli ve yırtıcı gözükten köpek Juju, geri döndüğünde ise bir o kadar sessiz ve itaatkardır.

"Demek ki dönmüş veya bulunmuştu ve muhakkak ki daha azılı yerli köpeklere rast gelmiş, el sillesini tatmış, yersiz, yurtsuz kalmış, Hanyayı Konya'yı öğrenmiş, açlığı denemiş, Senegalli bekçisini penyuvarlı gözcüsünü arkasında bulamayınca bütün azgınlığını, kaba sığmayan, öfkesini bırakmış, sünepelemişti."
(Karay 40-41)

Dış uzamda olumsuzluklarla karşılaşmış olan Juju, başına gelenlerden sonra sinmiştir. Zincirlerinin ötesindeki gurbet, ona dinginlik kazandırırken vahşiliğine de mâl olmuştur. Köpek, zorundalıklara ve olumsuz şartlara direnemediğini anladığı yerde boyun eğmeyi seçmiştir. Bir buldok olarak zinciri onun için kaybettiklerinin simgesidir; cinsinden gelen heybeti ve kahramanlığı sona ermiş, zincirsiz tattığı özgürlük ona fazla gelmiş, ağır kayıplarla sonuçlanmıştır.

Juju, yaşadığı tecrübeden sonra dünyaya filozof gözleriyle bakmaya başlamıştır. Etrafında onunla alay eden çocuklara veya başka köpeklere aldırılmaz hale gelmiştir. Belki de zincirini özlemektedir; Juju, gurbetteyken yitirdiklerinin özlemi içindedir.

SONUÇ

Göç, insanlığın ortak yazgısı olarak karşımıza çıkan pek çok sorunsaldan biridir. Ancak insan, dünya üzerinde var olduğundan bu yana tek başına yaşayamamanın bedelini ödemiş; büyük planların sonucu olarak, kader ortaklığı yaptığı, ortak paydada bulunduğu insanlarla yeni bir yaşam oluşturmak için kendini başka diyarlarda bulmuştur. Tezde belirli başlıklar altında incelenmiş olan yabancılaşma, vatan özlemi ve şiddet temaları, bu hareketin birer sonucudur. Göçü de irdelerken savaş, sürgün, memleket uzamından kaçış isteği, yetimlik gibi dış etmenlerle ilişkilendirmek gerekmektedir.

A1 Türk Dili ve Yazını dersi kapsamında hazırlanan bu tezde de Refik Halid Karay'ın "Gurbet Hikâyeleri" adlı yapıtından seçilen öyküler, yukarıda belirtilen durum ve sorunsallarla ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Sonuç olarak, gurbeti yaşamak demek, hangi nedenle olursa olsun, kişilerin vatan özlemi duyması, yeni yerlere ve kendine yabancılaşması demektir. İnsanın kendi eliyle ve insanlık için düşünüp var ettiği,

uyguladığı sistemler göç vb. sorunları da içinde taşımış; bunun sonunda insan sevdiği birçok şeyden yoksun kalmıştır. Bu gerçekliğin, insanlığın geldiği bugünde de farklı biçimlerde yaşandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- KARAY, Refik Halid. Gurbet Hikayeleri - Yeraltında Dünya Var, İnkılâp Kitabevi
2009